

Veen, S. van der, *Een Spaanse Groninger in Marokko. De levens van Jan Willem Ripperda (1682-1737)* (Dissertatie Vrije Universiteit Amsterdam 2007, Amsterdam: Bert Bakker, 2007, 677 blz., €39,95, ISBN 978 90 351 3132 3).

Een Groningse landjonker, Spaanse favoriet, Marokkaanse avonturier en (bijna) Corsicaanse koning; ziedaar slechts enkele van de levens van Johan Willem Ripperda die historicus en publicist Sytze van der Veen in een solide biografie presenteert. Het is een erudiet en goed onderzocht proefschrift geworden, en tevens een 'labour of love' van de auteur die in bijna 700 pagina's een van de meest kleurrijke personages uit de Nederlandse geschiedenis ten tonele voert. Het is vooral Ripperda's quasi-fictieve theatrale zelf-presentatie die het onderwerp vormt van dit boek, de Europese politiek lijkt slechts het decor van zijn quichottische avonturen en wervelende carrière.

Johan Willem Ripperda werd in 1682 in Groningen geboren, en groeide daar op als zoon van een jonker. Zijn vroege loopbaan speelde zich af in de provinciale politiek en in de Staten-Generaal waar hij als gedelegeerde van Stad en Lande optrad. Toen zijn positie na de Vrede van Utrecht werd ondermijnd werd hij in 1715 als ambassadeur in Madrid aangesteld. Aldaar nam hij ontslag en bekeerde hij zich tot het katholicisme. Als directeur van een lakenfabriek nabij Toledo probeerde hij de kwakkelende Spaanse economie nieuw leven in te blazen. In toenemende mate ontplooidde hij politieke activiteiten, en werkte hij zich in de gunst van de favoriet Giulio Alberoni en Elizabeth Farnese. In 1725 was hij als Spaans gezant in Wenen betrokken bij een Spaans-Oostenrijks rapprochement, wat voor enige paniek zorgde in protestants Europa. Na zijn terugkeer in Spanje manifesteerde Ripperda, inmiddels hertog, zich als favoriet waarbij hij de regering van de incapabele Filips V goeddeels monopoliseerde. Maar hij kon de belofte van structurele hervormingen niet waarmaken en verviel al spoedig tot een wanhopig beleid van fiscalisme. In ongenade gevallen werd hij in het Alcazar van Segovia opgesloten, waaruit hij in 1728 wist te ontsnappen naar Portugal en van daar naar Londen. In de Republiek, waar Ripperda in 1730 terugkeerde, bleek hij niet meer te kunnen aarden. Al spoedig vertrok hij naar Marokko, waar hij zich vestigde in Tetuan. Volgens de overlevering zou hij betrokken zijn geraakt bij een poging Ceuta op de Spanjaarden te heroveren en zelfs om een koninkrijk op Corsica te vestigen, maar Van der Veen toont aan dat hier eigenlijk geen bewijzen voor zijn.

'De halsbrekende levenskunst van deze Groningse jonker verleent zijn levensgeschiedenis de beking van een roman', zo deelt de achterflap ons mee. 'Ripperda waait met alle winden mee en verzeilt van het ene land in het andere'. Deze treffende aanprijzingen illustreren zowel de kracht als de zwakte van dit boek.

Van der Veen, die in april 2007 op dit proefschrift promoveerde aan de VU, is een begenadigd woordenkunstenaar, en het boek is geschreven met vaart en in bloemrijk proza. De drang van de auteur om een historisch narratief 'de beking van een roman' te geven is echter ook problematisch omdat hij

voortdurend ook stilistisch zwabbert tussen het schrijven van een historische studie en een roman. Soms zijn zinnen merkwaardig complex: ‘Gelukkig is de exclusiviteit van het pantheon niet langer synoniem met uitsluiting van het historiografisch discours, ook kleine luyden en onaanzienlijke helden spelen hun rol in het drama van de geschiedenis’ (23). Ook Van der Veens barokke woordkeus (‘coïncidentie’, ‘poëem’) komt wat geforceerd over, en soms staat het beeldend taalgebruik wetenschappelijke precisie in de weg. Wanneer bijvoorbeeld Van der Veen aspecten van de hoofsheid van een achttiende-eeuwse edelman probeert te typeren, gebruikt hij hiervoor weinig zinvolle omschrijvingen als ‘romantische negentiende-eeuwse gedaante’ (71) en ‘middeleeuwse esthetiek’ (72). Van der Veen heeft ook de neiging het narratief te doorspekken met curieuze anecdotes en excursies die weinig relevant zijn voor de loop van zijn betoog, bijvoorbeeld over de geschiedenis van Keulen (50) of syncretisme (485-488).

Hoewel het boek zeer evenementieel van karakter is (het laat zich lezen als een relaas van de internationale betrekkingen van Europa tussen 1713 en 1727) is de auteur wel degelijk op zoek geweest naar een conceptueel kader voor zijn proefschrift. Dat is niet gemakkelijk voor een biografie over een man die ‘verzeilt van het ene land in het andere’. Van der Veen meent hiervoor de sleutel gevonden te hebben in de metafoor van het theater: de achttiende-eeuwse edelman speelt een rol aan het hof, hij wil gezien, geprezen en bewonderd worden. Ripperda speelt bij uitstek de rol van een acteur aan stadhouderlijke en vorstelijke hoven, waarbij feit en fictie soms door elkaar lopen. Dit rollenspel is scherpzinnig neergezet in de introductie, waarbij Van der Veen het grensvlak tussen een accurate historische biografie en literaire fictie problematiseert. Interessant is ook zijn beschouwing over de ‘symbiotische relatie’ tussen biograaf en object (24).

Toch is niet duidelijk hoe dit kader werkelijk inzicht verschaft in de materie die Van der Veen beschrijft. Niettegenstaande zijn claim dat zijn doelstelling is om Ripperda neer te zetten als een acteur op het toneel van de Europese politiek, is zijn boek grotendeels een tamelijk feitelijk narratief van de internationale betrekkingen van Europa na de Vrede van Utrecht. Hij excelleert in minutieuze analyses van intrigerend gekonkel aan hoven, de opkomst en val van de favoriet en diplomatieke ontwikkelingen. Hij geeft blijk van belezenheid: al lezende leert men *en passent* veel over de politieke structuur van de Republiek en het diplomatiek bedrijf. Maar daar waar Van der Veen een werkelijke historiografische bijdrage zou kunnen geven (bijvoorbeeld over de aard van factiestrijd in zijn analyse van de Groningse politiek, de aard van oriëntalisme in zijn bespreking van Nederlandse visies op Ripperda’s leven in Marokko) stelt hij zich tevreden met een terloopse verwijzing naar de bekende toonaangevende studies hierover van D. Roorda (86) en Edward Said (464). Hoewel hij voortdurend de negentiende-eeuwse mythes omtrent Ripperda doorprijkt, gaat hij nauwelijks in op meer recente literatuur over politiek en toont hij bijvoorbeeld niet werkelijk begrip van het cruciale concept ‘machts-evenwicht’ (130). Een echte conclusie bevat het boek niet.

In een literaire *tour de force* heeft Van der Veen een meeslepende biografie geschreven, die echter te verhalend is geworden en focus mist.

David Onnekink

Dussen, W. J. van der, *Geschiedenis en beschaving. Kritische opstellen over verleden, heden en toekomst*, Simissen, H. G. J. M., Wessels, L. H. M., Schuyt, C. J. M., ed. (Hilversum: Verloren, 2005, 351 blz., €29,-, ISBN 90 6550 893 7).

In 2005 nam Jan van der Dussen afscheid als hoogleraar Cultuurwetenschappen, in het bijzonder filosofie en cultuurgeschiedenis aan de faculteit cultuurwetenschappen van de Open Universiteit Nederland. Daarnaast was hij ook lid van de gemeenteraad van Heerlen voor de VVD. Beide activiteiten klinken door in de negentien artikelen uit 1982-2004 die in de bundel voor deze gelegenheid bijeen zijn gebracht. Soms werden zij in minder bekende tijdschriften gepubliceerd en bereiken dus nu een breder publiek. Oorspronkelijk in het Engels verschenen stukken zijn hier vertaald, de Nederlandse werden door de auteur bewerkt zonder grote inhoudelijke wijzigingen. Bovendien was een aantal al een bewerking van eerdere publicaties. Van der Dussen is op vier terreinen actief geweest en dat is aan de indeling van het boek te zien. Ten eerste de historiografie, ten tweede de studie van de Engelse geschiedfilosoof R.G. Collingwood, dan cultuurfilosofische vraagstukken en tenslotte 'verantwoordelijkheid en vrijheid', waar actueel politieke kwesties vanuit liberaal perspectief worden besproken.

In deze laatste gedeelten gaat het om de moord op het Russische liberaal-democratische Doema-lid Galina Starovoitova, de oorlog in het voormalige Joegoslavië en de bombardering door de NAVO van Servië (een verdedigingsorganisatie die nu bij uitzondering aanvallend optrad). Hier komt een thema aan bod dat Van der Dussen met regelmaat bespreekt: namelijk dat het Westen totaal verrast werd door het in Oost-Europa na de val van het communisme weer optredende nationalisme. Het liberalisme richt zich op een pragmatische oplossing van problemen en wil niet vanuit zogenaamd morele motieven (die vaak eigenbelang kunnen verbergen) handelen. De auteur ziet het Srebrenicarapport van het NIOD dan ook in dit opzicht als een mislukking. Wel worden de goede moralistische motieven erin besproken en wat fout is gegaan, maar niet de historische dimensie (de erfenis van de Tweede Wereldoorlog) of de kracht van de nationalistische motieven. Deze problemen duiken ook op waar hij universeel geldende mensenrechten bespreekt, die nu door sommige moslimlanden uit de Derde Wereld worden betwist. Het is verrassend in dit verband een goed geïnformeerd historisch artikel over de Armeense hervormingen in 1913-1914 en de betrokkenheid van Nederland bij de kwestie in het boek te lezen.

Op historiografisch terrein schreef Van der Dussen over Herodotus en Thucydides als geschiedschrijvers en hun methode waarbij de eerste vooral door Collingwood is gevierd. Arnold Toynbee en zijn enorme *Study of history* vormen een ander onderwerp. Het exemplaar van P. Geyl met vooral door nationalistische gevoelens geïnspireerde eigenhandige aantekeningen in de marges wordt hierbij betrokken. Scherp haalt Van der Dussen in zijn kritische artikel uit 1982 over de 'nieuwe' AGN uit naar de theoretische overwegingen